

Mirosław Gwiazdowicz

Umocowanie koncepcji *smart village*, idei „odnowy wsi” oraz terminu „aktywizacja społeczności lokalnych” w krajowych politykach i aktach prawnych¹

Embedding of the concept of “smart village”, the idea of “village renewal” and the term “activation of local communities” in national policies and legal acts

Analysing the programmes implemented in recent years to support various measures for local development, improvement of living conditions in rural areas or business activities in rural areas, the author finds that both the broadly understood concepts of ‘village renewal’ and ‘activation of local communities’ have been anchored in legislation and in the government’s programme documents. The smart village concept has also recently been included in the objectives of financial support for rural development. A prerequisite for the successful implementation of this concept is to further increase the availability of information and communication technologies in rural areas.

Keywords: agriculture, European Union, digitalisation, countryside

Analizując wdrażane w ostatnich latach programy wspierające różnorodne działania na rzecz rozwoju lokalnego, poprawy warunków życia na wsi czy prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, Autor stwierdza, że zarówno szeroko rozumiane pojęcie „odnowy wsi”, jak i „aktywizacji społeczności lokalnych” znajdowały umocowanie w prawodawstwie i dokumentach programowych rządu. Koncepcja *smart village* jest także w ostatnim czasie uwzględniana w celach finansowego wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Warunkiem skutecznego wdrażania tej koncepcji jest dalsze zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych na obszarach wiejskich.

Słowa kluczowe: rolnictwo, Unia Europejska, cyfryzacja, wieś

Ekspert ds. systemu gospodarczego Biura Analiz Sejmowych ■
Kancelaria Sejmu, Biuro Analiz Sejmowych, Wydział Analiz Społecznych i Ekonomicznych,
Zespół Studiów Ekonomicznych, WARSZAWA, POLSKA ■
miroslaw.gwiazdowicz@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0002-2597-9994>

Wyjaśnienie pojęć

Smart village („inteligentna wieś”) to zainicjowana i upowszechniana przez Unię Europejską koncepcja rozwoju obszarów wiejskich, które zmagają się z problemami społecznymi, gospodarczymi i środowiskowymi, między innymi z powodu

¹ Informacja na temat umocowania w krajowych politykach i w aktach prawnych koncepcji „*smart village*”, idei „odnowy wsi” oraz terminu „aktywizacja społeczności lokalnych” sporządzona 11 lipca 2023 r. na zlecenie posła Klubu Parlamentarnego Koalicja Obywatelska; BAS-WASiE-1334/23.

oddalenia od ośrodków miejskich oraz postępującej depopulacji. „Inteligentna wieś” to społeczność lokalna wykorzystująca technologie cyfrowe i innowacje w celu poprawy jakości życia, polepszenia standardu usług publicznych i lepszego wykorzystania zasobów lokalnych. W koncepcji tej nie zakłada się istnienia rozwiązania uniwersalnego, zwraca raczej uwagę na potrzeby uwzględniania lokalnych potrzeb i istniejącego potencjału danego obszaru oraz postuluje aktywne kreowanie rozwoju lokalnego w sposób oddolny. Cechami koncepcji „inteligentnej wsi” jest innowacyjność i oddolność, które zapewniają najlepsze dopasowanie sposobu rozwiązywania zidentyfikowanych lokalnych problemów przy wykorzystaniu posiadanych zasobów.

Za ważny moment w rozwoju koncepcji *smart villages* w UE uznaje się ogłoszenie w 2016 r. deklaracji pt. „Lepsze życie na obszarach wiejskich” (dalej: deklaracja z Cork 2.0)². Deklaracja była efektem Europejskiej Konferencji w sprawie Rozwoju Obszarów Wiejskich w irlandzkim Cork, podczas której wypracowywano kierunki rozwoju obszarów wiejskich i polityki rolnej UE. W jednym z punktów deklaracji podkreślono, że szczególną uwagę należy zwrócić na pokonanie przepaści cyfrowej i rozwijanie możliwości, jakie oferuje lepsza jakość sieci połączeń i cyfryzacja na obszarach wiejskich.

W rozwoju koncepcji *smart village* upatruje się szans na łatwiejsze i wygodniejsze życie mieszkańców wsi. Podkreśla się przy tym konieczność odpowiedzi na problemy starzenia się społeczeństwa i zaniku usług publicznych. Bardzo ważnym jej aspektem jest wrażliwość terytorialna, dająca możliwość dostosowania podejmowanych w jej ramach przedsięwzięć do lokalnych uwarunkowań. Istotną rolę w realizacji tej koncepcji odgrywają mieszkańcy danej jednostki terytorialnej (np. gminy czy sołectwa), którzy angażują się w sprawy lokalne, potrafią formułować swoje potrzeby, a potem współdecydują i włączają się w działania w celu ich zaspokojenia (istotną rolę w aktywizacji społeczności lokalnej odgrywa lider lokalny, np. wójt czy sołtys). Ważna jest też występująca na obszarach wiejskich infrastruktura: przede wszystkim infrastruktura transportowa umożliwiająca mobilność mieszkańców, infrastruktura komunalna mająca duży wpływ na warunki bytowe ludności wiejskiej oraz infrastruktura teleinformatyczna pozwalająca na szybsze załatwianie wielu spraw, wygodne korzystanie z usług publicznych oraz komunikowanie się z innymi członkami społeczności lokalnej³.

Koncepcja *smart village* wpisuje się w zakres takich pojęć związanych z rozwojem obszarów wiejskich jak „odnowa wsi” czy „aktywizacja społeczności lokalnych”. Oba te pojęcia odwołują się do działań na rzecz rozwoju lokalnego,

² https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/cork-declaration_pl.pdf.

³ S. Kalinowski, Ł. Komorowski, A. Rosa, *Koncepcja Smart Villages. Przykłady z Polski*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, 2021, <https://www.irwirpan.waw.pl/index.php/offer/show/805/publikacje/koncepcja-smart-villages-przyklady-z-polski/publikacje/koncepcja-smart-villages-przyklady-z-polski>.

poprawy warunków życia na wsi oraz prowadzenia działalności gospodarczej, choć, jak się wydaje, kładą nacisk na różne aspekty rozwoju lokalnego. „Odnowa wsi” w większym stopniu wspiera rozwój infrastruktury wiejskiej (drogi lokalne, gospodarka wodno-ściekowa), ale też zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego czy kształtowanie przestrzeni publicznej. Z kolei w ramach „aktywizacji społeczności lokalnych” więcej uwagi poświęca się kwestii samoorganizowania się i współdziałania na rzecz wspólnych celów rozwojowych, kreowania oddolnych inicjatyw społecznych, wspierania procesu wyłaniania liderów społeczności wiejskich itp. Oba te pojęcia stosowane były w przepisach prawnych i dokumentach programowych związanych z rozwojem obszarów wiejskich, choć można zauważyć zmianę w sposobie formułowania celów w różnych okresach (np. w najnowszych dokumentach zrezygnowano z terminu „odnowa wsi”, pojawił się termin „inteligentna wieś”). Ponieważ rozwój obszarów wiejskich jest elementem wspólnej polityki rolnej, kluczowe w omawianym obszarze są więc unijne przepisy i dokumenty programowe, stanowiące punkt wyjścia dla krajowych ram prawnych i strategii (wszystkie rozporządzenia Rady i PE w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich są stosowane bezpośrednio w państwach członkowskich). Zarys tych przepisów i dokumentów przedstawiony został poniżej.

Przepisy prawne

Istotne znaczenie dla omawianego zagadnienia miało obowiązujące do niedawna rozporządzenie (UE) nr 1305/2013 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)⁴. Wśród priorytetów unijnych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich wskazywano w nim między innymi: 1) zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach, 2) wspieranie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich, w tym: a) ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy; b) wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich; c) zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich i poprawianie ich jakości.

Jednym z kierunków działań, dla którego przewidziano finansowe wsparcie, były „Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich” (art. 20 rozpo-

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, Dz.Urz. UE L 347 z 20 grudnia 2013 r., s. 487.

rządzenia). Wsparcie obejmowało między innymi: a) sporządzanie i aktualizowanie planów rozwoju gmin i wsi na obszarach wiejskich i ich podstawowych usług, b) inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii; c) infrastrukturę szerokopasmową, w tym w jej tworzenie, ulepszanie i rozbudowę, pasywną infrastrukturę szerokopasmową oraz zapewnianie dostępu do łączności szerokopasmowej i rozwiązań z zakresu publicznej e-administracji; d) inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej; e) inwestycje w infrastrukturę rekreacyjną, informację turystyczną i infrastrukturę turystyczną o małej skali, służącą publicznemu korzystaniu z tych usług.

Z kolei podstawowym narzędziem aktywizacji społeczności lokalnych jest program LEADER (art. 35 i 42 rozporządzenia), mający na celu włączanie mieszkańców wsi w proces oddolnego podejmowania decyzji i działań służących poprawie jakości ich życia (program LEADER funkcjonował już w okresie 2007–2013). W rozporządzeniu określone zostały zasady wsparcia dla lokalnych grup działania (LGD), będących rodzajem partnerstwa terytorialnego powstałego jako oddolna inicjatywa, zrzeszająca przedstawicieli lokalnych organizacji z sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego oraz mieszkańców działających na rzecz lokalnej społeczności. Szerzej kwestie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność i funkcjonowania lokalnych grup działania reguluje rozporządzenie UE nr 1303/2013 (art. 32–35)⁵.

Uzupełnieniem przepisów rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 na poziomie krajowym była ustawa z 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014–2020 (t.j. Dz.U. 2022, poz. 2422). Stanowiła ona podstawę dla opracowania PROW, określając objęte nim działania i poddziałania (jednym z działań były „podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich” oraz „wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER”, definiowane tak samo jak w unijnym rozporządzeniu). Aby zapewnić nieprzerwane dokonywanie płatności na rzecz rolników i innych beneficjentów, ustawa ta obowiązywała również w okresie przejściowym (w latach 2021 i 2022), tj. do czasu rozpoczę-

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, Dz.Urz. UE L 347 z 20 grudnia 2013 r., s. 320.

cia stosowania nowych ram prawnych obejmujących okres rozpoczynający się 1 stycznia 2023 r.

W obecnej perspektywie finansowej kluczowe jest unijne rozporządzenie (UE) nr 2021/2115 ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej⁶. Zawiera ono wyraźne odwołanie do koncepcji „inteligentnych wsi” oraz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LEADER)⁷. Wprawdzie nie odwołuje się ono wprost do idei „odnowy wsi”, niemniej nadal dostrzega potrzebę działań w tym kierunku, przewidując wsparcie na rzecz modernizacji obszarów wiejskich: „Ponieważ wiele obszarów wiejskich w Unii cierpi na problemy strukturalne, takie jak brak atrakcyjnych możliwości zatrudnienia, niedobór wykwalifikowanej siły roboczej, niedoinwestowanie sektora sieci szerokopasmowych, infrastruktury cyfrowej i innej oraz podstawowych usług, a także odpływ młodzieży, zasadnicze znaczenie ma wzmocnienie struktury społeczno-ekonomicznej na tych obszarach, zgodnie z deklaracją Cork 2.0. «Lepsze życie na obszarach wiejskich», w szczególności poprzez tworzenie miejsc pracy i wymianę pokoleń, wprowadzenie na obszarach wiejskich programu Komisji w zakresie zatrudnienia i wzrostu gospodarczego, wspieranie włączenia społecznego, pomoc młodym ludziom, wymianę pokoleń i rozwój «inteligentnych wsi» w rejonach wiejskich w całej Unii Europejskiej, oraz przez przyczynienie się do łagodzenia zjawiska wyludniania się” (preambuła, pkt 32). Szczególną rolę we wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich mają odegrać technologie cyfrowe: „Udzielając wsparcia inwestycyjnego, państwa członkowskie powinny szczególnie uwzględnić przekrojowy cel modernizacji rolnictwa i obszarów wiejskich przez sprzyjanie rozwojowi wiedzy, innowacji i cyfryzacji oraz ich upowszechnianie w rolnictwie i na

⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 z 2 grudnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 i (UE) nr 1307/2013, Dz.Urz. UE L 435 z 6 grudnia 2021 r., s. 1.

⁷ Kwestie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność oraz funkcjonowania lokalnych grup działania reguluje również rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizyjowej, Dz.Urz. UE L 231 z 30 czerwca 2021 r., s. 159.

obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania. W zamieszczonym w planach strategicznych WPR opisie wkładu tych planów w przekrojowy cel ogólny należy uwzględnić wsparcie na rzecz inwestycji we wprowadzanie technologii cyfrowych w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich, takich jak inwestycje w rolnictwo precyzyjne, inteligentne wsie, przedsiębiorstwa wiejskie i infrastrukturę technologii informacyjno-komunikacyjnych” (preambuła, pkt 78). Dla realizacji celów rozporządzenia państwa członkowskie opracowują plany strategiczne WPR (każdy plan strategiczny obejmuje okres od 1 stycznia 2023 r. do 31 grudnia 2027 r.).

Na poziomie krajowym uzupełnieniem rozporządzenia (UE) nr 2021/2115 jest ustawa z 8 lutego 2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (Dz.U. poz. 412). Określono w niej między innymi warunki i tryb przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej zgodnej z kierunkami działań objętych planem strategicznym oraz zadania i właściwość organów i jednostek organizacyjnych zaangażowanych w realizację planu.

Dokumenty programowe

Do niedawna podstawą dla finansowego wsparcia obszarów wiejskich był „Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020” (objęte nim działania realizowane były do roku 2022). Wsparcie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich realizowane było głównie w ramach dwóch kierunków dofinansowania działań, wymienionych poniżej.

- M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich – finansowano rozwój infrastruktury (przedsięwzięcia z zakresu gospodarki wodno-ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych), inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów, a także działania związane z kształtowaniem przestrzeni publicznej i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- M19 – Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (RLKS – rozwój lokalny kierowany przez społeczność) – finansowano realizację lokalnych strategii rozwoju, w tym wsparcie zakładania i rozwijania działalności gospodarczej, przetwórstwo produktów rolno-spożywczych, tworzenie i funkcjonowanie sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych, rynków lokalnych oraz usług turystycznych.

Trzeba jednak zauważyć, że w programie wspierano też inne działania, które w różnym stopniu sprzyjały poprawie warunków życia na wsi, prowadzenia działalności gospodarczej i aktywizacji społeczności lokalnej. Wsparcie dotyczyło np. 1) inwestycji w gospodarstwach rolnych, 2) inwestycji w zakresie przetwórstwa i wprowadzania do obrotu lub rozwoju produktów rolnych, 3) rozpoczęcia działalności przez młodych rolników, 4) rozpoczęcia pozarolniczej działalności go-

spodarczej na obszarach wiejskich, 5) tworzenia grup producentów i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym.

Podstawą dla finansowego wsparcia obszarów wiejskich jest obecnie „Plan strategiczny dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027”⁸. Jego realizacja rozpoczęła się w marcu 2023 r., kiedy ogłoszony został pierwszy nabór wniosków. Zgodnie z tym dokumentem wspierany będzie zrównoważony rozwój gospodarstw rolnych, sektor przetwórstwa oraz poprawa warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich. Będą też wspierane zrównoważone metody gospodarowania, przyjazne klimatowi i środowisku, chroniące wodę, glebę i powietrze oraz bioróżnorodność. Podejmowane będą działania sprzyjające produkcji i wykorzystaniu zrównoważonej energii. Poprawa dynamiki rozwojowej ma zwiększyć aktywność zawodową i społeczną mieszkańców terenów wiejskich i osób wykluczonych. W dokumencie tym przewidziano 9 celów szczegółowych wspólnej polityki rolnej: 1) wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego, 2) zwiększenie zainteresowania na rynek i konkurencyjność, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację, 3) poprawę pozycji rolników w łańcuchu wartości, 4) przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także do zrównoważonej produkcji energii, 5) wspieranie zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze, 6) przyczynianie się do ochrony różnorodności biologicznej, wzmocnianie usług ekosystemowych oraz ochronę siedlisk i krajobrazu, 7) przyciąganie młodych rolników i ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, 8) promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa, 9) poprawa reakcji rolnictwa na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, jak też dobrostanu zwierząt.

Można przewidzieć, że realizacja przyjętych celów służyć będzie poprawie warunków życia na wsi, prowadzenia działalności gospodarczej i aktywizacji społeczności lokalnej. Niemniej niektóre z objętych planem działań mają szczególne znaczenie z punktu widzenia koncepcji „inteligentnej wsi” i aktywizacji społeczności lokalnej. Jedną z interwencji (kierunków finansowego wsparcia) na rzecz rozwoju obszarów wiejskich jest „Infrastruktura na obszarach wiejskich oraz wdrożenie koncepcji inteligentnych wsi (I 10.10)”, która wdrażana będzie przez samorządy województw. W tej interwencji przewiduje się dwa obszary wsparcia: obszar A – Inwestycje w zakresie systemów indywidualnego oczyszczania ścieków oraz obszar B – Inteligentna wieś. W obszarze B przewiduje się realizację wdrożenia wybranych elementów koncepcji „inteligentnej wsi”, które po-

⁸ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/plan-strategiczny-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-27>.

zwolą ma rozwiązanie określonych, występujących na danym terenie problemów. Celem tych działań ma być np. poprawa jakości życia ludności, ograniczenie niekorzystnych trendów demograficznych, podniesienie jakości usług publicznych, poszanowanie środowiska przyrodniczego, zwiększenia zatrudnienia oraz włączenia cyfrowego. Wsparcie będzie przyznane w szczególności na te działania, które odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby społeczności lokalnych i angażują ich zasoby lokalne. Pomoc może być przyznana, jeśli przygotowana koncepcja „inteligentnej wsi” jest spójna z koncepcją określoną w programie „LEADER/Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS)” oraz zawiera elementy, dla których inwestorem może być gmina lub związek międzygminny. Efekty tego zadania oceniane będą (wskaźnik rezultatu) na podstawie liczby wspartych strategii „inteligentnej wsi” oraz odsetka ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.

Inną interwencją w ramach planu strategicznego jest wspomniany wyżej „LEADER/Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) (I 13.1)”, wdrażany przez samorządy województw. Działania te są ukierunkowane na budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym przez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych. Z opisu działania wynika, że jest ono zorientowane na obszary wiejskie i ma umożliwiać lokalnym grupom działania dostateczną swobodę w określaniu lokalnych interdyscyplinarnych priorytetów rozwojowych. Mając na uwadze rolę LGD we wspieraniu włączenia społecznego, szczególny nacisk zostanie położony na potrzeby grup osób w niekorzystnej sytuacji, czyli: osób z niepełnosprawnościami, kobiet, migrantów, rolników niskotowarowych lub osób poszukujących zatrudnienia, np. mieszkańców tzw. osiedli popegeerowskich. Efekty tego zadania oceniane będą na podstawie liczby nowych miejsc pracy dzięki wsparciu w ramach projektów WPR, odsetka ludności wiejskiej objętej strategiami rozwoju lokalnego oraz liczby osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.

Innym ogólnokrajowym dokumentem programowym jest „Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030” (dalej: strategia 2030), przyjęta w formie uchwały Rady Ministrów z 15 października 2019 r.⁹ Jej celem głównym jest rozwój gospodarczy wsi umożliwiający trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego. Przewidziano w niej następujące cele szczegółowe: I. zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej, II. poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska, III. rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa. Dokument ten określa priorytety wsparcia finansowego z zakresu rozwoju wsi,

⁹ <https://www.gov.pl/web/ia/strategia-zrownowazonego-rozwoju-wsi-rolnictwa-i-rybactwa-2030-szrwir>.

rolnictwa i rybactwa w perspektywie finansowej UE 2021–2027, przez co odegrał ważną rolę w procesie programowania środków funduszy unijnych wdrażanych z poziomu krajowego i regionalnego. Działania strategii 2030 będą finansowane z krajowych i zewnętrznych środków publicznych, do których należą między innymi środki pochodzące z budżetu UE na lata 2021–2027 (w tym także wspólnej polityki rolnej, polityki spójności, wspólnej polityki rybołówstwa oraz środki z programu „Horyzont Europa”). Wsparciem dla finansowania z poziomu kraju będą środki rozwojowe jednostek samorządu terytorialnego i środki prywatne.

Odwwołanie do idei inteligentnej wsi pojawia się strategii 2030 tylko raz, w opisie działania III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi „[r]ozwijana będzie również idea inteligentnych wiosek (*smart villages*) rozumianych jako obszary i społeczności wiejskie opierające swój rozwój na istniejących atutach i zasobach, a ponadto wykorzystujące nowe możliwości, w których tradycyjne i nowe sieci oraz usługi są ulepszane za sprawą technologii cyfrowych i telekomunikacyjnych, innowacji oraz lepszego wykorzystania wiedzy”. Niemniej w dokumencie tym wyraźnie podkreślono znaczenie nowoczesnych technologii cyfrowych w rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. W zakresie poprawy jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska (cel II) zaplanowano między innymi: a) dalszy rozwój e-usług publicznych (wdrażanych zarówno przez administrację samorządową, jak i rządową) uwzględniający zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze oraz technologiczne, zapewnienie zarówno szerszej oferty usług, jak też dostępu do nich (zwłaszcza na obszarach wiejskich), b) wprowadzenie powszechnego ogólnokrajowego systemu monitoringu usług publicznych, zbierającego dane z poziomu gminy, c) upowszechnianie dostępu do Internetu, w tym między innymi także przez cyfryzację gminnych ośrodków kultury oraz rozwój nowoczesnej i efektywnej e-administracji; przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi, rozwój e-usług finansowych. Trzeba jednak zauważyć, że strategia 2030 uchwalona została przed ogłoszeniem wielu ważnych dokumentów programowych, np. takich jak unijna strategia „Europejski Zielony Ład”, wspierająca przekształcenie UE w sprawiedliwe i dostatanie społeczeństwo o nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarce, i dążąca do osiągnięcia neutralności klimatycznej Unii do 2050 r. W związku z tym w lutym 2022 r. kierownictwo Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi podjęło decyzję o aktualizacji strategii 2030. Prace nad aktualizacją trwają, niewykluczone, że jej efektem będzie silniejsze umocowanie koncepcji „inteligentnej wsi” w omawianym dokumencie.

Podobnie jak w poprzedniej perspektywie finansowej również w obecnej (lata 2021–2027) realizowane będą programy wsparcia ze środków unijnych pochodzących z takich funduszy jak: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny+, Fundusz Spójności, Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury czy Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji¹⁰. Można tu wymienić następujące programy:

¹⁰ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/>.

- „Fundusze europejskie na infrastrukturę, klimat, środowisko” – finansowanie inwestycji z zakresu bezpieczeństwa energetycznego, rozwoju odnawialnych źródeł energii, ochrony środowiska, bezpiecznego i ekologicznego transportu, rozwoju ochrony zdrowia, rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego; budżet 113,4 mld zł.
- „Fundusze europejskie dla nowoczesnej gospodarki” – finansowanie projektów badawczo-rozwojowych, innowacyjnych i zwiększających konkurencyjność gospodarki; budżet 37,1 mld zł.
- „Fundusze europejskie dla rozwoju społecznego” – finansowe wsparcie na rzecz poprawy sytuacji osób na zmieniającym się rynku pracy, rozwoju edukacji i usług zdrowotnych, wsparcie rodziców w opiece nad dziećmi i osób ze szczególnymi potrzebami; budżet 18,8 mld zł.
- „Fundusze europejskie na rozwój cyfrowy” – finansowanie zwiększonego dostępu do ultraszybkiego Internetu szerokopasmowego i rozwoju e-usług, wzmacniania cyberbezpieczeństwa oraz wzrostu kompetencji cyfrowych społeczeństwa; budżet 9,2 mld zł.
- „Fundusze europejskie dla Polski Wschodniej” – dodatkowe finansowe wsparcie dla 5 województw: lubelskiego, podlaskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego oraz części mazowieckiego. Program ułatwia rozwój biznesu, transportu, obejmuje też inwestycje w sieci energetyczne, ochronę środowiska i turystykę; budżet 12,3 mld zł.
- „Fundusze europejskie na pomoc żywnościową” – środki przeznaczone są na wsparcie najuboższych i najbardziej potrzebujących; budżet 2,4 mld zł.
- „Fundusze europejskie dla rybactwa” – finansowanie 3 programów: Fundusz Azylu, Migracji i Integracji (FAMI), Instrument Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej w ramach Funduszu Zintegrowanego Zarządzania Granicami (IZGW) oraz Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrzznego; budżet 568 mln euro.
- Programy Interreg (Europejskiej Współpracy Terytorialnej) – wspieranie wymiany kulturowej, współpracy naukowej, biznesowej i samorządowej ponad granicami państw; budżet 2,2 mld zł.
- „Pomoc techniczna dla funduszy europejskich” (budżet 2,5 mld zł).
- 16 programów regionalnych – Fundusze Europejskie dla Regionów; budżet 155,4 mld zł.

Pewnych form wsparcia na rzecz *smart village* można oczekiwać przede wszystkim w takich programach, jak:

- „Fundusze europejskie na rozwój cyfrowy” (FERC), który jest następcą programu operacyjnego „Polska Cyfrowa” (POPC), wspierającego w latach 2014–2020 cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego Internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeń-

stwa, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego i przedsiębiorców¹¹.

- „Fundusze europejskie dla regionów” – każde województwo ma własny program finansujący inwestycje na jego terenie. Przewidują one wsparcie przedsiębiorczości, dostępu do edukacji, ochrony zdrowia czy kultury, infrastruktury społecznej i ochrony środowiska, a także technologii cyfrowych, energetyki i transportu.

Rekomendacje

Analizując wdrażane w ostatnich latach programy wspierające różnorodne działania na rzecz rozwoju lokalnego, poprawy warunków życia na wsi czy prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, można stwierdzić, że zarówno szeroko rozumiane pojęcie „odnowy wsi”, jak i „aktywizacji społeczności lokalnych” znajdowały swoje umocowanie w prawodawstwie i dokumentach programowych (głównie w PROW 2014–2020 oraz „Planie strategicznym WPR 2023–2027”). Choć nie zawsze pojęcia te były wprost stosowane, to jednak zakres tematyczny, którego dotyczą, był elementem omawianych programów wsparcia. Wydaje się, że koncepcja *smart village* jest w ostatnim czasie również uwzględniana wśród celów finansowego wsparcia związanego z rozwojem obszarów wiejskich (dotyczy to szczególnie „Planu strategicznego WPR 2023–2027”).

Warunkiem skutecznego wdrażania tej koncepcji jest dalsze zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich. Według GUS udział gospodarstw domowych posiadających w domu łącze internetowe systematycznie rośnie. W 2022 r. dostęp do Internetu w domu miało 93,3% gospodarstw domowych, przy czym dostęp do szerokopasmowego Internetu wśród gospodarstw domowych na wsi wyniósł 92,8%¹². Pod względem infrastruktury cyfrowej sytuacja się więc systematycznie poprawia, niemniej szczególnie ważne będą działania z zakresu podnoszenia umiejętności i kompetencji cyfrowych mieszkańców, aby w pełni wykorzystać dostępną infrastrukturę.

W 2021 r. opublikowane zostało opracowanie *Koncepcja Smart Villages. Przykłady z Polski*, które było efektem projektu badawczego realizowanego przez In-

¹¹ <https://www.rozwojcyfrowy.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/prawo-i-dokumenty/szczegolowy-opis-priorytetow-programu-fundusze-europejskie-na-rozwoj-cyfrowy-2021-2027/>.

¹² GUS, *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku*, Warszawa 2022.

stytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk¹³. Na bazie przeprowadzonych badań i doświadczeń nabytych podczas realizacji innych przedsięwzięć związanych z koncepcją *smart villages*, autorzy sformułowali rekomendacje dla dalszego rozwoju tej koncepcji w Polsce. Przedstawiono je poniżej.

- Kontynuowanie w politykach unijnych i krajowych wsparcia obszarów szczególnie wykluczonych cyfrowo pod względem infrastruktury informacyjno-komunikacyjnej.
- Obecność koncepcji *smart villages* w „Planie strategicznym WPR 2023–2027”, zwłaszcza w kontekście podejścia LEADER/RLKS (można potwierdzić, że rekomendacja ta została uwzględniona w tym planie).
- Zachęcanie w programach unijnych i krajowych do tworzenia stowarzyszeń, lokalnych partnerstw i wspierania wymiany doświadczeń dotyczących podejścia do koncepcji „inteligentnych wsi”.
- Uwzględnienie w różnych programach i politykach wieloaspektowości i różnorodności podejścia *smart villages* oraz obecność tzw. perspektywy terytorialnej.
- Utrzymanie dotychczasowych programów oraz wzbogacenie oferty szkoleń, warsztatów, wizyt studyjnych, tutoringu dla liderów lokalnych i osób aspirujących do tego miana.
- Przeprowadzenie akcji informacyjnej, warsztatów i innych działań promocyjnych w gminach na temat działania samorządów, sołectw, trzeciego sektora oraz szeroko pojętej partycypacji społecznej.
- Stworzenie w gminach specjalnego systemu finansowania, który umożliwiłby wdrożenie oddolnych *smart* rozwiązań, ułatwiających wsparcie lokalnych liderów w podejmowanych przez nich działaniach.
- Organizowanie szkoleń, warsztatów w celu nabycia przez mieszkańców nowych kompetencji cyfrowych. Rozmowy uświadamiające z lokalną społecznością o zaletach nowych technologii oraz szkolenia z zakresu cyberbezpieczeństwa.
- Wsparcie ze strony pracowników gminy w wyszukiwaniu odpowiedniego funduszu i zapewnienie łatwo dostępnego wsparcia w fazie przygotowawczej *smart* rozwiązań oraz przy przejściu przez procedurę. Wsparcie ze strony wykwalifikowanych ekspertów ułatwiłoby pracę lokalnych liderów.
- Rozpowszechnianie założeń podejścia *smart villages* wśród mieszkańców oraz przeprowadzenie działań promujących i wyjaśniających tę koncepcję.
- Nagradzanie i promowanie liderów i społeczności lokalnych, którzy dokonują *smart* zmian.
- Włączanie sektora doradczego we wspieranie *smart* działań. Należy wykorzystać nowe technologie do rozwoju usług doradczych, które docelowo powinny stać się brokerami innowacji.

¹³ S. Kalinowski, Ł. Komorowski, A. Rosa, *Koncepcja Smart Villages*, *op. cit.*

- Analizowanie sytuacji i poprawa tego, co istnieje w danej wsi jako impuls zmian poparty przemyślaną strategią/koncepcją rozwoju wsi w nurcie *smart villages*.

Bibliografia

Akty prawne

■ Prawo krajowe

Ustawa z 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014–2020, t.j. Dz.U. 2022, poz. 2422.

Ustawa z 8 lutego 2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027, t.j. Dz.U. poz. 412.

Uchwała Rady Ministrów z 15 października 2019 r. „Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030”, <https://www.gov.pl/web/ia/strategia-zrownowazonego-rozwoju-wsi-rolnictwa-i-rybactwa-2030-szrwir>.

■ Prawo unijne

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, Dz.Urz. UE L 347 z 20 grudnia 2013 r., s. 320.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, Dz.Urz. UE L 347 z 20 grudnia 2013 r., s. 487.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 z 2 grudnia 2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 i (UE) nr 1307/2013, Dz.Urz. UE L 435 z 6 grudnia 2021 r., s. 1.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regio-

nalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, Dz.Urz. UE L 231 z 30 czerwca 2021 r., s. 159.

Literatura

Kalinowski S., Komorowski Ł., Rosa A., *Koncepcja Smart Villages. Przykłady z Polski*, 2021, <https://www.irwirpan.waw.pl/index.php/offer/show/805/publikacje/koncepcja-smart-villages-przyklady-z-polski/publikacje/koncepcja-smart-villages-przyklady-z-polski>.

Inne

Deklaracja pt. „Lepsze życie na obszarach wiejskich” (Deklaracja z CORK 2.0), 2016 r., https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/cork-declaration_pl.pdf.

GUS, *Spółczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku*, Warszawa 2022.

„Plan strategiczny dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023–2027”, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/plan-strategiczny-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-27>.

Programy wsparcia ze środków unijnych pochodzące wybranych funduszy, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/>.

Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021–2027, <https://www.rozwojcyfrowy.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/prawo-i-dokumenty/szczegolowy-opis-priorytetow-programu-fundusze-europejskie-na-rozwoj-cyfrowy-2021-2027/>.